

КАФЕДРА КАМЕРНОГО СПІВУ

Сольний спів (фах)

Освітній ступінь	бакалавр
Спеціальність	025 Музичне мистецтво
Освітньо-професійна програма	Камерний спів

Курс	1-4
Семестр	1-8

Статус обов'язкова

ECTS	32	
Годин	960	9
Індивідуальні години	471	2
Самостійна робота	489	5

Семестровий контроль екзамен/ залік/ атестаційний екзамен

Інформація про викладача

ПІБ	Антонюк Валентина Геніївна, доктор культурології, професор, заслужена артистка України, завідувач кафедри камерного співу Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського.
Профіль викладача	
e-mail	

Анотація навчальної дисципліни

Програму вивчення нормативної навчальної дисципліни «Сольний спів (Фах)» складено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів галузі знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальності 025 «Музичне мистецтво», спеціалізація «Камерний спів».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є фахові навички сольного співу дидактичні основи вокального виконавства для співаків камерно-концертного профілю.

Міждисциплінарні зв'язки:

Мета курсу: сприяння вивченню та засвоєнню студентами камерно-концертного профілю практичних основ сольного співу; формування всебічно розвиненої художньої особистості камерного і концертного співака-виконавця та викладача; підготовка висококваліфікованих фахівців для професійної діяльності у галузі камерного співу в єдиному процесі професійного навчання, музичної освіти та естетичного виховання.

Дидактична мета курсу: систематизація й узагальнення знань та вмінь у галузі сольного співу, формування на їх основі професійних виконавських навичок, переконань, світогляду; розвиток пізнавальних і фахових зацікавлень у самостійній виконавській та педагогічній діяльності.

Завдання курсу:

– розвинути фахово спроможну, музично та інтелектуально розвинену особистість камерно-концертного співака й викладача сольного співу шляхом індивідуальних занять під систематичним керівництвом навчанням і творчою роботою студента в умовах авторської школи його викладача та концепції кафедри;

– сформувати у студентів різноманітні вокально-технічні навички та навчити комбінувати їх у практичній діяльності;

– сприяти підвищенню рівня музично-вокальної та загально-естетичної ерудиції студентів;

– виховувати дбайливе ставлення до голосу;

– формувати навички роботи з вокально-педагогічним репертуаром, який слід вивчати мовами оригіналу;

– використовуючи методики прогнозування та визначення стратегії розвитку мистецької особистості, виявляти й максимально розвивати індивідуальні можливості кожного студента-вокаліста.

Поряд з практичним навчанням сольного співу виконавцям камерно-концертного профілю, виконанню вокальних творів мовами оригіналу, читанню з листа, до завдань даної фахової дисципліни входить: виховання в майбутніх співаках самоконтролю, самоаналізу, творчої волі, прагнення до самовдосконалення; формування художнього смаку, чуття стилю, широкого кругозору. Вирішення поставлених завдань слід здійснювати в процесі ознайомлення майбутніх співаків з кращими зразками вітчизняної та зарубіжної камерної вокальної музики різних історичних епох, а також пісенного фольклору.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

– специфіку професійної діяльності камерно-концертного співака-виконавця та викладача;

– основоположні засади підготовки висококваліфікованих фахівців для професійної діяльності у галузі камерного співу та концертного виконавства в єдиному процесі професійного навчання, музичної освіти та естетичного виховання;

– методологію роботи з вокально-педагогічним репертуаром, який слід вивчати мовами оригіналу

– кращі зразки вокального мистецтва шляхом підбору якісного репертуару, його теоретичного усвідомлення та практичного засвоєння;

– кращі традиції української та провідних світових вокальних шкіл;

– виробити почуття художньої міри та естетичного смаку.

вміти:

– враховувати специфіку професійної діяльності камерно-концертного співака-виконавця та викладача;

– проводити аналіз методів підготовки висококваліфікованих фахівців для професійної діяльності у галузі камерного співу в єдиному процесі професійного навчання, музичної освіти та естетичного виховання;

– застосовувати практично методологію роботи з вокально-педагогічним репертуаром, який слід вивчати мовами оригіналу;

– розвивати кращі традиції української та провідних світових вокальних шкіл;

– на основі опанування теорією та практикою виконавської майстерності професійно володіти всім необхідним вокально-технічним комплексом: основами інтерпретації вокальних творів, стилістичними засобами втілення авторських та власних інтерпретаторських задумів; базою знань з історії та сучасного розвитку вокального мистецтва, творчості персоналій, та комплексом професійної компетентності співака-соліста.

Перелік тем

Тема 1. Діагностично-психологічна характеристика виконавського апарату вокаліста.

- Тема 2. Процес голосоутворення.
- Тема 3. Дихання у процесі звукоутворення.
- Тема 4. Формування чистого інтонування.
- Тема 5. Формування музичного звуку у повному діапазоні вокаліста.
- Тема 6. Дикція й артикуляція у процесі формування звуку.
- Тема 7. Вдосконалення вокально-технічних навичок художнього співу та перенесення їх на вокально-педагогічний репертуар.
- Тема 8. Комбіновані методи навчання сольного співу, спрямовані на розвиток голосу та артистизму.
- Тема 9. Особливості українського вокального тематизму.
- Тема 10. Процес голосоутворення у творах українських композиторів.
- Тема 11. Дихання – особливості та специфіка формування у творах українських композиторів.
- Тема 12. Формування чистого інтонування на зразках творів українських композиторів.
- Тема 13. Формування музичного звуку у повному діапазоні вокаліста на прикладі українського мелосу.
- Тема 14. Дикція й артикуляція у процесі формування звукової моделі українського мелодизму.
- Тема 15. Вдосконалення вокально-технічних навичок українського художнього співу та перенесення їх на вокально-педагогічний репертуар.
- Тема 16. Комбіновані методи навчання традиціям українського сольного співу, спрямовані на розвиток голосу та артистизму.
- Тема 17. Особливості вокального тематизму російських композиторів.
- Тема 18. Процес голосоутворення у творах російських композиторів.
- Тема 19. Дихання у процесі звукоутворення російського мелосу.
- Тема 20. Формування чистого інтонування на зразках творів російських композиторів.
- Тема 21. Формування музичного звуку у повному діапазоні вокаліста на прикладі російського мелосу.
- Тема 22. Дикція й артикуляція у процесі формування звукової моделі російського мелодизму.
- Тема 23. Вдосконалення вокально-технічних навичок російського художнього співу та перенесення їх на вокально-педагогічний репертуар.
- Тема 24. Комбіновані методи навчання традиціям російського сольного співу, спрямовані на розвиток голосу та артистизму.
- Тема 25. Особливості вокального тематизму зарубіжних композиторів.
- Тема 26. Процес голосоутворення у творах зарубіжних композиторів.
- Тема 27. Дихання у процесі звукоутворення на прикладі творчості зарубіжних композиторів.
- Тема 28. Формування чистого інтонування на зразках творів зарубіжних композиторів.
- Тема 29. Формування музичного звуку у повному діапазоні вокаліста на прикладі зразків творів зарубіжних композиторів.
- Тема 30. Дикція й артикуляція у процесі формування звукової моделі мелодизму зарубіжних композиторів.
- Тема 31. Вдосконалення вокально-технічних навичок художнього співу творів зарубіжних композиторів та перенесення їх на вокально-педагогічний репертуар.
- Тема 32. Комбіновані методи навчання традиціям сольного співу творів зарубіжних композиторів, спрямовані на розвиток голосу та артистизму.

Форми та технології навчання

Педагогічні:

- **вербальний:** пояснення, коментарі; обговорення;
- **наочний:** показ, демонстрація, ілюстрації;

- **аналітичний:** робота з літературою, аудіо та відеоматеріали;
- **проблемний:** визначення і вирішення проблемної ситуації;
- **ігровий:** робота з художнім образом твору, ігрове моделювання.

Мистецтвознавчі:

- **історико-типологічний:** систематизація вокальних творів за хронологією та класифікаційними угрупованнями;
- **історико-стильової реконструкції:** відновлення характеру і стилю виконання вокальних творів за описами сучасників, оригінальними нотними виданнями, еталонними виконавськими версіями;
- **жанровий:** визначення характерних ознак вокального твору за родовими і видовими ознаками;
- **стилістичний:** визначення характерних ознак твору відповідно до певної історичної доби, країни, індивідуальних рис персонажа (вік, стать, соціальний статус, тілобудова, темперамент персонажа тощо);
- **інтерпретаційний:** моделювання різних інтерпретаційних моделей виконання відповідно до різних жанрових та стильових ознак музичного твору.

Навчальні ресурси

Нотний матеріал відповідного сольного (камерного) репертуару, музикознавча та методична література за фахом представлені у вільному доступі в бібліотеці та читальній залі Академії. Інструментарій у репетиційних приміщеннях, навчальних аудиторіях надається для проведення занять, репетицій та концертних виступів відповідно до розкладу. За умови дистанційного навчання через протиепідеміологічні заходи, всі необхідні для вивчення навчальної дисципліни основні та додаткові матеріали завантажуються на GOOGLE DISK ifm1.2nmau@gmail.com. Програми модульних контрольних робіт у формі концертного виступу студентів у формі посилання на YOUTUBE надсилаються на офіційні електронні адреси кафедри.

Методи контролю

З метою визначення повноти та тривкості знань і практичних навичок, набутих у процесі засвоєння фахової дисципліни «Сольний спів» співаками камерно-концертного профілю, навчальним планом передбачено заліки з оцінкою у I, III та V семестрах; екзамени у II, IV та VI семестрах; державний екзамен у кінці VIII семестру.

Під час заліків та екзаменів враховуються:

- відвідування індивідуальних занять;
- здійснення активної самостійної роботи;
- рівень опанування практичними навичками сольного співу;
- рівень опанування теоретичних знань стосовно стилів і жанрів музики, що виконується та застосування їх на практиці;
- уміння побудувати власну виконавську інтерпретацію музичного твору;
- рівень оволодіння практичними навичками сольного співу під час державного екзамену.

Поточний (міжсесійний) контроль:

- вербальний: співбесіда, експрес-опитування;
- аналітичний: аналіз самопідготовки студента;
- практичний: виконання вправ, практичний показ;

Підсумковий контроль:

- практичний: виконання вокальних творів.

ФАХОВІ ВИМОГИ ЗА КУРСАМИ

Для викладання курсу «Фах (сольний спів)» у вокалістів спеціалізації «Камерний спів» застосовано форму індивідуальних занять із педагогом та проробок з концертмейстером, а також різновиди самостійної роботи студентів.

Перший курс – опанування необхідними вокально-технічними навичками для виконання відповідного навчального репертуару, до якого входять нескладні в технічному та художньому відношенні вокалізи й твори з текстом. Ступінь складності – індивідуальний і визначається за досяжною для даного студента теситурою та діапазоном, емоційно-художнім змістом та інтонаційно-ритмічною структурою виконуваних творів.

Другий курс – ускладнення вокально-технічних навичок та здатності до самостійної роботи, вивчення більш різностильного та різножанрового репертуару.

Третій курс – накопичення репертуару, активізація прилюдних виступів та самостійної роботи над новим репертуаром, до якого включають твори сучасних авторів. Наприкінці цього курсу студент демонструє повний діапазон, різноманітну динаміку, політність звуку, музичну виразність і відчуття форми.

Четвертий курс – продовжується робота над відповідністю професійним критеріям мистецтва сольного камерного співу. При перевірці домашніх завдань педагог вимагає грамотної, обґрунтованої аргументації трактування виконуваного твору (неодмінно – мовою оригіналу).

Протягом навчального року кожен студент має виступити у двох академічних та кількох прилюдних концертах.

ЕКЗАМЕНАЦІЙНІ ВИМОГИ

Перший курс.

I семестр – залік з оцінкою: 1 вокаліз, 1 арія, 1 романс або народна пісня.

II семестр – екзамен: 1 вокаліз, старовинна арія, романс або народна пісня.

Другий курс.

III семестр – залік з оцінкою: 1 вокаліз, арія, романс, народна пісня.

IV семестр – екзамен: 1 вокаліз, старовинна або концертна арія, 2 романси.

Третій курс.

V семестр – залік з оцінкою: 1 вокаліз, концертна або оперна арія, романс, народна пісня.

VI семестр – екзамен: 1 вокаліз, розгорнута оперна арія, 2 романси (західноєвропейський та український класичний).

Четвертий курс.

VIII семестр – **державний екзамен бакалаврів**: 2 різнохарактерні арії (концертна та оперна, – до кінця XVIII ст.), 2 українські класичні романси, 2 зарубіжні класичні романси, 2 сучасні романси 2-ї пол. XX–XXI ст. або частина циклу, 2 народні пісні (одна в обробці для голосу з фортепіано, друга – без супроводу).

Система оцінювання

Критерії оцінювання виконання програми та фахових знань студентів по 100-бальній шкалі (у зіставленні з оцінкою ECTS та національною шкалою) оцінювання виконання програми з дисципліни

90–100–А– відмінно

Демонстрація високого рівня оволодіння фаховими навичками сольного співу та вокально-виконавською технікою. Відсутність звукових дефектів, демонстрація рівного діапазону на усіх регістрах, безперервність звучання на усіх регістрах. Правильна вокальна позиція, чисте інтонування, переконлива артикуляція, вимова та текст. Впевнена та переконлива демонстрація власної інтерпретаційної версії вокального твору, побудованої на основі повного опанування музичним матеріалом творів різних епох, написаних у різних стилях та жанрах. Демонстрація найкращих практично-методичних надбань різних композиторських шкіл на матеріалі вокальних творів.

82–89–В– добре

Демонстрація якісного рівня оволодіння фаховими навичками сольного співу та вокально-виконавською технікою. Наявність незначних звукових дефектів, демонстрація досить рівного

діапазону на усіх регістрах, високий ступінь вокалізації на усіх регістрах. Правильна вокальна позиція, чисте інтонування, достатня артикуляція, вимова та текст. Допускається 2-3 неточності в інтонації під час виконання програми. Переконалива демонстрація власної інтерпретаційної версії вокального твору, побудованої на основі опанування музичним матеріалом творів різних епох, написаних у різних стилях та жанрах. Демонстрація практично-методичних надбань різних композиторських шкіл на матеріалі вокальних творів.

74–81–С– добре

Демонстрація достатнього рівня оволодіння фаховими навичками сольного співу та вокально-виконавською технікою. Наявність незначних звукових дефектів, рівність діапазону наявна не на усіх регістрах. Студент слідкує за дотриманням вокальної позиції, іноді можливі похибки, але студент здатен виправити їх самостійно. Переконалива артикуляція, вимова та текст. Допускається 4-6 неточностей в інтонації під час виконання програми. Демонстрація власної інтерпретаційної версії вокального твору, що свідчить про розуміння сутності музичного матеріалу творів різних епох, написаних у різних стилях та жанрах. Не завжди переконлива інтерпретація стильових чи жанрових ознак твору, не достатньо переконливо обрано практичні навички, за допомогою яких здійснюється побудова виконавської версії твору.

64–73–D– задовільно

Демонстрація посереднього рівня оволодіння фаховими навичками сольного співу та вокально-виконавською технікою. Наявність звукових дефектів, діапазон нерівний на різних регістрах голосу. Студент не здатен самостійно слідкувати за правильністю вокального апарата під час виконання програми. Посередня артикуляція, вимова; студент не може переконливо відобразити текст вокального твору. Студент допускається значної кількості фальшивих нот під час виконання програми. Демонстрація недоліків на стадіях голосоутворення, способу дихання, роботи вокальним апаратом. Побудова непереконливої інтерпретаційної версії вокальних творів; змішування стильових та жанрових ознак у вокальному творі.

60–63–E– задовільно

Демонстрація посереднього рівня оволодіння фаховими навичками сольного співу та вокально-виконавською технікою. Наявність звукових дефектів, діапазон нерівний на різних регістрах голосу. Суттєві недоліки в процесі голосоутворення, способу дихання, роботи вокальним апаратом. Посередня артикуляція, незрозуміла вимова; студент демонструє явні ознаки того, що не розуміє, про що йдеться у тексті вокального твору. Відсутність дотримання у виконавській версії принципу дотримання стилістики твору, його жанрових ознак.

**35–59–FX– незадовільно
(з можливістю повторного
складання)**

Демонстрація низького рівня оволодіння фаховими навичками сольного співу та вокально-виконавською технікою. Нерівність звучання регістрів. Демонстрація недоліків у процесі голосоутворення, роботи дихання, роботи вокального апарату, голосоведення. Нечисте інтонування. Незрозуміла

артикуляція, вимова. Твір не вивчено напам'ять. Нерозуміння стилістики твору, його жанрових ознак.

**0–34–F– незадовільно
(з обов'язковим повторним
вивченням дисципліни)**

Неспроможність оволодіння фаховими навичками сольного співу та вокально-виконавською технікою. Відсутність фахових навичок у процесі голосоутворення, роботі дихання, роботі вокального апарату, голосоведення. Нерозуміння студентом стилістики та жанрової належності твору, що виконується.

Інклюзивне навчання

Навчальна дисципліна може викладатися для більшості студентів з особливими освітніми потребами.

Неформальна освіта

Передбачається у межах вивчення навчальної дисципліни участь студентів у міжнародних та вітчизняних конференціях, конкурсах творчих робіт, круглих столах, відвідування культурно-мистецьких заходів, театрів, мистецьких експозицій та виставок, музичних фестивалів, конкурсів, концертів тощо.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Абдуллин Э. Б. Методологический анализ проблем музыкальной педагогики в системе высшего образования: исследование. Москва, 1990. 188 с.
2. Алиев И. Ю. Методологические и методические основы вокально-педагогического творчества в двух частях. Москва, 1993. 86 с.
3. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів): підручник для студентів музичних ВНЗ. 3-тє вид. Київ, 2017. 218 с.
4. Антонюк В. Г. Постановка голосу: посіб. для муз. вузів. Київ: Українська ідея, 2000. 68 с.
5. Антонюк В. Г. Школа сольного співу // Академія музичної еліти України: Історія та сучасність. Київ: Музична Україна, 2004. С. 435–454.
6. Антонюк В. Г., Гнидь Б. П. Вокальний факультет. Спеціалізація «Спів» // Академія музичної еліти України: Історія та сучасність. Київ: Музична Україна, 2004. С. 150–155.
7. Антонюк В. Г. Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект: монографія. Київ: Українська ідея, 2001. 144 с.
8. Багадуrow В. А. Очерки по истории вокальной методологии. Ч. 1. Москва: Муз. сектор, 1929. 240 с.
9. Багадуrow В. А. Очерки по истории вокальной педагогики. Москва: Музгиз, 1956. 268 с.
10. Барсов Ю. А. Вокально-исполнительские и педагогические принципы М. И. Глинки. Ленинград: Музыка, 1968. 66 с.
11. Бочкареw Л. Л. Психология музыкальной деятельности. Москва: Издательство «Институт психологии РАН», 1997. 352 с.
12. Васенина К. В. Правильное произношение слова как важнейший фактор в пении: метод. пос. по вокалу для преп. муз. уч. Москва, 1962. 14 с.
13. Васильев М. П. Анализ работы голосового аппарата вокалиста. Санкт-Петербург: Турусел, 1997. 22 с.
14. Вилинская И. Н. Значение репертуара в воспитании певца // Вопросы вокальной педагогики / ред.-сост. Д. Г. Евтушенко. Москва: Музыка, 1967. Вып. 3-й. С. 45–90.
15. Витт Ф. Ф. Практические советы обучающимся пению / под ред. Ю. А. Барсова]. Ленинград: Музыка, 1968. 64 с.
16. Вілінська І. М. Вокалізи для співака-початківця. Київ: Музична Україна, 1971.
17. Вотріна В. В. Мистецтво співу і вокальна методика М. Е. Донець-Тессейр. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2001. 272 с.
18. Гладилина И. П. Теоретические основы педагогической технологии развития творческой одаренности молодёжи в высшей школе: монография. Москва: МГГУ им. М. А. Шолохова, 2009. 336 с.
19. Гмиря Б. Р. Бесіди про вокал // Борис Гмиря [статті, листи, спогади]. Київ: Муз. Україна, 1975. С. 68–85. 208 с.
20. Гнидь Б. П. Виконавські школи України: Кафедра сольного співу НМАУ ім. П.І. Чайковського (1971-2001): посібник. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2002. 94 с.
21. Гонтаренко Н. Б. Сольное пение. Секреты вокального мастерства: метод. пос. Ростов-на Дону: Феникс, 2008. 183 с.
22. Гребенюк Н. Є. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти: монографія. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1999. 269 с.
23. Давидов М. А. Наукові перспективи української вокальної школи // Музикознавчі записки. 2004. № 2.

24. Давидов М. А. Теорія виконавської майстерності в працях українських дослідників // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. Київ, 1999. Вип. 3. Музичне виконавство. С. 7–22.
25. Далецкий О. В. Обучение певца-любителя. Москва: Изд. МГК, 1990. 74 с.
26. Детский голос. Экспериментальное исследование / под ред. В. Н. Шацкой]. Москва: Педагогика, 1970. 232 с.
27. Дмитриев Л. Б. В классе профессора М. Э. Донец-Тессейер. О воспитании легких женских голосов. Москва: Музыка, 1974. 62 с.
28. Дмитриев Л. Б. Основы вокальной методики. Москва: Музыка, 2004. 368 с.
29. Дмитриев Л. Б. Солисты театра Ла Скала о вокальном искусстве. Диалоги о технике пения. Москва, 2002. 188 с.
30. Евтушенко Д. Г. О впеvании вокальных произведений // Вопросы вокальной педагогики. Москва: Музыка, 1967. Вып. 3-й. С. 98–119.
31. Емельянов В. В. Фонопедический метод формирования певческого голосообразования: метод. рек-и. Новосибирск: Наука, 1991. 41 с.
32. Євтушенко Д. Г. Роздуми про голос [нотатки педагога-вокаліста]. Київ: Музична Україна, 1979. 91 с.
33. Збірник вправ для розвитку техніки легких жіночих голосів / упорядник М. Е. Донець-Тессейер. Вип. 6-й. Київ: Музична Україна, 1972.
34. Кодай Золтан. Избранные статьи / пер. с венгерского. Москва: Советский композитор, 1982. 288 с.
35. Колодуб І. С. Питання теорії вокального мистецтва: монографія. Харків, 1995. 120 с.
36. Колодуб І. С. Практичні поради педагога-вокаліста. Київ: Муз. Україна, 2010. 54 с.
37. Комісаров О. В. Початкове навчання співу на фонетичній основі української мови. Київ: ІСДО, 1995. 88 с.
38. Кононова М. В. Ідеальне та еталонне в системі категорій музично-виконавського мистецтва: дис. ... канд. мист.: 17.00.03. Київ, 2009. 206 с.
39. Кушка Я. С. Методика навчання співу: посіб. з основ вок. майстерності. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. 288 с.
40. Лихтман З. Е. О работе в классах камерного пения консерватории // Зі спадщини майстрів: Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. Кн. 1. Київ, 2003. С. 127–143.
41. Львов М. Л. Из истории вокального искусства / общ. ред. и вст. статья И. А. Вербовой]. Москва: Музыка, 1964. 228 с.
42. Мадишева Т. П. Співак і мова (культура співу мовою оригіналу: теорія і практика): навч. пос. Харків: Штрих, 2002. 160 с.
43. Маслій К. С. Виховання голосу співака: навч. посіб. Рівне: «ЛІСТА», 1996. 120 с.
44. Методические указания для вокальных факультетов музыкальных вузов: Педагогическая практика / сост. М. С. Агикян. ГМПИ им. Гнесиных. Москва, 1983. 66 с.
45. Микиша М. Б. Практичні основи вокального мистецтва / літ. виклад М. І. Головащенко. 2-ге вид. Київ: Музична Україна, 1985. 80 с.
46. Михайлова Т. М. Виховання співаків у Київській консерваторії: Хронологічний огляд з 1863 по 1963 рр.. Київ: Музична Україна, 1970. 128 с.
47. Мишуга Олександр: Спогади. Листи. Матеріали / упор., підг. текстів, вст. стаття та прим. М. І. Головащенко. Київ: Музична Україна, 1971. 780 с.
48. Морозов В. П. Биофизические основы вокальной речи. Ленинград: Наука, 1997. 231с.
49. Морозов В. П. Эмоциональность как критерий профотбора вокалистов // Вопросы вокальной педагогики. Сб. статей. Москва: Музыка, 1984. С. 198–204.

50. Муравйова О. О. Спогади. Матеріали / упор. та прим. Г. І. Філіпенко. Київ: Муз. Україна, 1984. 150 с.
51. Павлюченко С. А. Вокально-артикуляционные упражнения и этюды для певцов. Москва: Музыка, 1968.
52. Падалка О. С. та ін. Педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Українська енциклопедія, 1995.
53. Петрушин В. И. Музыкальная психология: уч. пос. 2-е изд. Москва: ВЛАДОС, 1997. 384 с.
54. Хомутова Л. Г. Создание художественного вокально-сценического образа: метод. пос. для певцов. Днепропетровск: Пороги, 1995. 50 с.
55. Чишко О. С. Певческий голос и его свойства. Ленинград: Музыка, 1968. 48 с.
56. Стахевич А. Г. Вокальное искусство Западной Европы: творчество, исполнительство, педагогика: исследование. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1997. 272 с.
57. Стахевич О. Г. Основы вокальной педагогики. Ч. 1: Природно-наукові теорії співу: навч. посіб. для муз. та пед. ВНЗ. Харків-Суми, 2002. 92 с.
58. Юдин С. П. Певец и голос. Москва-Ленинград: Музгиз, 1947. 138 с.
59. Юссон Р. Певческий голос. Исследование основных физиологических и акустических явлений певческого голоса [пер. с фр.] / Юссон Рауль. Москва: Музыка, 1974. 262 с.
60. Юшманов В. И. Вокальная техника и ее парадоксы. Изд. 3-е. Санкт-Петербург: Изд. ДЕАН, 2007. 128 с.

12. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Фрагменти вокальних, музичних, музично-драматургічних творів у виконанні різноманітних артистів, ансамблів та оперних труп – провідних майстрів сцени різних країн; майстер-класи провідних викладачів сольного співу у вільному доступі в мережі Інтернет.